

Oikeusministeri Tuija Brax

”Väläyksiä valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittisesta selonteosta”

Presidenttifoorumi X 12.5.2009

Laillista menoa - perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen Suomessa

Arvoisa Tasavallan Presidentti, arvoiset kuulijat,

Yleistä

Eduskunnan vuonna 2004 antaman lausuman mukaisesti valtioneuvoston toiseen ihmisoikeuspoliittiseen selontekoon ollaan sisällyttämässä aikaisempaa laajempi kotimaan ihmisoikeustilannetta kuvaavaa osuus. Selonteon kotimaisen osuuden valmistelussa on haettu kerta kerralla parempaa tapaa raportoida eduskunnalle ihmisoikeuksien toteutumisesta kotimaassa. Nyt valmistelun lähtökohtana on ensimmäistä kertaa yhtenäisen selvityksen laatiminen.

Valtioneuvoston selvitys perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa laaditaan ministeriöiden välisenä yhteistyönä siten, että kukin ministeriö vastaa oman toimialansa asioita koskevasta osuudesta. Oikeusministeriö koordinoi selvityksen laatimista. Selvitys on parhaillaan virallisella lausuntokierroksella ministeriöissä, joka päättyy 15.5.2009. Valtioneuvosto antanee selonteon eduskunnalle elokuussa ulkoasiainministeriön esittelystä.

Selonteon lähtökohtana on, että julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja Suomea velvoittavissa kansainvälisissä sopimuksissa turvattujen ihmisoikeuksien toteutuminen. Näin ollen kotimaisten perus- ja ihmisoikeuskysymysten tarkastelu jäsenyyty selonteossa pääpiirteissään ihmisoikeussopimusten jaottelun ja niissä tarkoitettujen oikeuksien mukaisella tavalla. Julkisen vallan oikeuksien turvaamiseen liittyvät keinot jäävät kussakin tapauksessa erikseen harkittaviksi. Keskeisiin keinoihin kuuluvat perusoikeuden käyttöä turvaavan ja täsmentävän lainsäädännön säätäminen sekä taloudellisten voimavarojen kohdentaminen.

Yhtäältä oikeuksien turvaamisveloitteen johdosta selonteon kotimaisessa osuudessa ei voida asettaa oikeuksia tärkeysjärjestykseen samalla tavoin kuin selonteon kansainvälisessä osuudessa, vaan kaikkien oikeuksien toteutumiseen on kiinnitettävä huomiota yhtäläisin perustein. Toisaalta tämä ei sulje pois sitä, ettei kotimaisessa osuudessa voi kohdistaa katseen keskeisiin ajankohtaisiin perus- ja ihmisoikeusongelmiin Suomessa sekä selvittää niitä koskevia toimenpiteitä tai mahdollisia suunnitelmia. Näin ollen kotimainen osuus ei tule olemaan tyhjentävä esitys Suomen ihmisoikeustilanteesta eikä siihen tulla sisällyttämään aikaisempien kehittämistoimien tai nykytilan kattavia kuvauksia. Esimerkiksi voimassa olevaa säädöspohjaa taikka lainsäädännöllisiin tai muihin toimenpiteisiin ryhtymistä tullaan selostamaan vain siltä osin kuin tämä kussakin asiayhteydessä on tarpeen.

Hallituksen pyrkimyksenä on käsitellä avoimesti perus- ja ihmisoikeuksien toteuttamiseen liittyviä ajankohtaisia haasteita kotimaassa. Kotimaiseen osuuteen on tarkoitus sisällyttää katsaukset esimerkiksi vapautensa menettäneiden oikeuksista, yksityisyyden suojasta, sananvapaudesta sekä uskonnonvapaudesta ja muusta vakaumuksesta. Siinä on myös tarkoitus käsitellä mielenterveyspotilaiden oikeuksien toteutuminen samoin kuin eduskunnan oikeusasiamiehen laillisuusvalvontatehtävässään esille nostamat kysymykset esimerkiksi riittävästä toimeentulosta sekä terveys- ja sosiaalipalveluiden saatavuudesta. Selonteossa pyritään myös kiinnittämään huomiota esimerkiksi perheväkivaltaan, asunnottomuuteen, lasten, naisten ja vammaisten ongelmiin samoin kuin vähemmistöihin kohdistuvaan

suvaitsemattomuuteen ja syrjintään. Siinä korostuisivat myös hyvän hallinnon vaatimusten ja oikeusvaltioperiaatteen huomioon ottaminen yleisemminkin ja erityisesti ulkomaalaisten aseman arvioinnissa.

Regeringen strävar efter öppenhet i arbetet med aktuella utmaningar som gäller grundläggande fri- och rättigheter och mänskliga rättigheter här hemma. Vi har för avsikt att i det nationella avsnittet ta med översikter om t.ex. rättigheterna för dem som har förlorat sin frihet samt om skyddet för privatlivet, yttrandefriheten, religionsfriheten och annan övertygelse. Meningen är också att behandla psykiatriska patienters rättigheter och de frågor som riksdagens justitieombudsman har tagit fram i sin laglighetskontroll, t.ex. om tillräcklig utkomst och tillgången till hälsovårdstjänster och sociala tjänster. I redogörelsen försöker vi också fokusera t.ex. familjevåld, bostadslöshet, barns, kvinnors och handikappades problem liksom också intolerans mot och diskriminering av minoriteter. I redogörelsen betonas också vikten av att beakta de krav som ställs av god förvaltning och rättsstatsprincipen på ett mer allmänt plan och särskilt i bedömningen av utlänningars ställning.

Kun arvioidaan perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista Suomessa lähtökohdaksi on otettu kansainvälisten valvontaelinten suositusten ja päätelmien ohella myös tuomioistuinten ja ylimpien laillisuusvalvojen ratkaisuja sekä perustuslakivaliokunnan käytäntöä. Selonteossa on myös jakso niistä ihmisoikeustuomioistuimen tuomioista, joissa Suomen on todettu rikkoneen ihmisoikeussopimuksen velvoitteita.

Seuraavassa nostan esiin ikääntyneiden, saamelaisten ja vankien oikeuksia koskevaa keskustelua. Nämä teemat ovat myös osa tulevaa hallituksen ihmisoikeusselontekoa.

Kuten alussa totesin, asiakirja on vielä valmisteluvaiheessa, ja sen viimeistely on vielä tekemättä. Tällä varauksella ajattelin kertoa teille siitä, mitä on nyt valmistelussa mukana keskustelussa.

Ikääntyneiden asema

Ikääntyvien aseman parantaminen

Ikääntymiseen varautuminen on Suomen 2000-luvun keskeisimpiä politiikkatavoitteita. Olemme paljon keskustelleet lasten eriarvioistumisesta ja syrjäytymisuhan alla olevista lapsista ja nuorista, ja myös lasten, nuorten ja perheiden oikeudet ovat osa hallituksen politiikkaa ja ihmisoikeusselontekoa. Tämän tärkeän keskustelun rinnalle on kuitenkin tarpeen nostaa ikääntyvien oikeuksiin liittyvät haasteet, jotka nekin ovat kasvavia.

Ihmisarvoisen vanhuuden ja riittävän hoivan turvaaminen ovat perusoikeuskysymyksiä. Jokaisella on oikeus hoitoon ja hoivaan, ja toisaalta jokaisella on oikeus ylläpitää omaa terveyttään ja toimintakykyään.

Sosiaali- ja terveydenhuollon kustannuksista käytetään noin kaksi kolmasosaa ikääntyneiden palveluihin. Ikääntyneiden ihmisten sosiaali- ja terveystalvuluista ei ole Suomessa erityissäännöksiä, vaan ne järjestetään osana koko väestölle tarkoitettuja sosiaali- ja terveystalvuluja. Sosiaalihuoltolaissa määritellyistä palveluista ikääntyneille keskeisimpiä ovat kotipalvelut, asumispalvelut ja laitoshoido. Ainoa erityisesti ikääntyneitä (75 vuotta täyttäneitä) henkilöitä koskeva säännös sosiaalihuollon lainsäädännössä on sosiaalihuoltolakiin 1.3.2006 alkaen sisältyntä säännös pääsystä sosiaalihuollon palvelutarpeen arviointiin.

Nykyisen hallituksen ohjelmassa on noin 30 ikäihmisten aseman ja palvelujen parantamiseen liittyvää tavoitetta ja toimenpidettä, joiden toteuttaminen on käynnistetty. Nostan tässä esiin muutamia keskeisiä asioita.

Kuntien palvelut

Nykyisen lainsäädännön mukaan kunnalla on laaja harkintavalta ikääntyneiden tavallisimmin käyttämien palvelujen järjestämisessä. Tällaisia ovat kotipalvelu ja sen tukipalvelut, palveluasuminen, omaishoidon tuki, vanhainkotihoito. Monella tapaa tämä on perusteltua, koska kunnissa on paras asiantuntemus paikallisista oloista ja kuntalaisten arjesta. Kunnan järjestämisvastuu on silti myös johtanut suuriin kuntien välisiin eroihin palveluissa. Monet näistä eroista ovat perusteettomia ja on välttämätöntä, että työ palveluiden turvaamiseksi yhtäläisesti maan eri osissa jatkuu.

Palvelujen saatavuudessa ja laadussa olevat erot vaikuttavat erityisesti ikääntyneiden naisten asemaan. Valtaosa julkisten ikääntyneiden sosiaalipalvelujen tarvitsijoista ja käyttäjistä on naisia. Pitkäaikaisessa laitoshoidossa olevista noin 80 prosenttia ja kotihoidossa hieman pienempi osuus asiakkaista on naisia.

Koska kunnilla on vanhusten palveluiden järjestämisessä keskeinen rooli ja toisaalta koska kuntien välillä on eroja palveluiden tasossa, sosiaali- ja terveysministeriö ja Suomen Kuntaliitto ovat antaneet vuonna 2008 ikäihmisten palvelujen uuden laatusuosituksen. Laatusuosituksessa asetetaan määrällisiä ja laadullisia tavoitteita palvelujen saatavuuden laadun ja vaikuttavuuden parantamiseksi

Laatusuosituksen toimeenpano on parhaillaan käynnissä. Asetettujen tavoitteiden seurantaan on käytettävissä seurantaindikaattorit. Niiden avulla kunnissa ja valtakunnan tasolla voidaan arvioida ajallista kehitystä ja verrata eri kuntien tilannetta koko valtakunnan tilanteeseen. Tieto on hyödyllistä kunnolle itselleen, sillä ne voivat oppia muilta ja saada tietoa siitä, miten palvelut ovat kehittyneet. Laatusuosituksen toimeenpanon seurannan perusteella myös hallitus saa lisätietoa palvelujen kuntien välisistä eroista palveluiden laadussa ja saatavuudessa ja voi tämän tiedon perusteella arvioida, tarvitaanko ikäihmisten oikeuksien toteuttamiseksi lisätoimia.

Yksi keskeisistä asioista, joilla hallitus turvaa ikääntyneiden hoivaa, on vuodesta 2006 voimassa ollut palvelutarpeen arviointi. Uudistuksen tarkoituksena on ollut yhtenäistää eri kunnissa vallitsevia toimintatapoja. Tekemällä palvelutarpeen arviointeja kunnat saavat tietoa todellisesta palvelujen tarpeesta ja voivat toimia sen perusteella. Palvelutarpeen arviointi käsittää kaikki sosiaalihuoltolain ja sosiaalihuollon erityislakien mukaiset palvelut. Uudistus täsmensi niitä menettelytapoja, joiden avulla palvelujen piiriin tullaan ja edistää palvelujen oikea-aikaista antamista.

Kiireellisissä tilanteissa palvelujen tarve on arvioitava viipymättä. Kiireettömissä tilanteissa kunnan on järjestettävä muun muassa 75 vuotta täyttäneille henkilöille pääsy palvelujen tarpeen arviointiin viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä yhteydenotosta kunnan sosiaalipalveluista vastaavaan viranomaiseen. Tältä osin ikäraja on laskettu, se oli vielä viime vuoden lopussa 80 vuotta.

Omaishoidon tuki

Omaishoidon tuen kehittäminen sisältyy nykyisen hallituksen ohjelmaan, ja hallitus on todennut myös politiikkariihen kannanotossaan 24.2.2009, että omaisten ja läheisten tarjoaman avun ja hoivan edellytyksiä parannetaan. Omaishoidon tukea käsitellään myös SATA-komiteassa, joka antaa ehdotuksensa tämän vuoden loppuun mennessä.

Kuten hyvin tiedämme, omaishoidon tuki on harkinnanvarainen tuki, jota kunta myöntää siihen varaamiensa määrärahojen rajoissa. Omaishoidon tuen piirissä olevien ikääntyneiden

henkilöiden osuudessa ja tuen tasossa on suuria kuntien välisiä eroja, ja monet omaishoitajat eivät saa tukea lainkaan.

Vanhusasiamiesten verkosto

Olen miettinyt, miten yhä paremmin voisimme nostaa esiin ikääntyvien palveluissa esiintyviä epäkohtia tai toisaalta onnistumisia. Toisinaan tähän tehtävään on esitetty vanhusvaltuutettua, joka valtakunnallisesti toimisi ikääntyneiden asioiden ajajana. Keski-Suomessa käynnistyneessä hankkeessa haetaan kokemuksia vanhusasiamiehen toiminnasta.

Valtakunnallista valtuutettua parempi keino voisi olla se, että paikallisesti tai alueellisesti valittaisiin vanhusasiamiehiä, jotka voisivat toimia tiiviissä yhteistyössä kuntien ja paikallisten järjestöjen kanssa ja nostaa esiin ajankohtaisia kehittämistarpeita siellä, missä ikääntyneiden palveluita tosiasiaassa järjestetään. Nämä vanhusasiamiehet samalla muodostaisivat verkoston, joka voisi levittää hyviä käytäntöjä ja oppia toisiltaan siitä, miten ikääntyvien asioita voidaan ajaa parhaalla mahdollisella tavalla.

Saamelaiset

Kansainvälisten valvontaelinten suositukset

Alkuperäiskansojen oikeuksien edistäminen on jo pitkään kuulunut Suomen kansainvälisen ihmisoikeuspolitiikan painopistealoihin. EU-alueen ainoa alkuperäiskansa saamelaiset asuvat mm. Suomessa. Sopimusvalvontaelimet ovat toistuvasti antaneet suosituksia koskien alkuperäiskansaoikeuksien toteutumista Suomessa. Eri valvontaelimet ovat kehottaneet Suomea ratifioimaan kansainvälisen työjärjestö ILO:n alkuperäiskansan oikeuksia koskevan sopimuksen nro 169, ja lisäksi YK:n ihmisoikeusneuvoston maakohtaisessa tarkastelussa keväällä 2008 Suomi on saanut tästä aiheesta suosituksen.

ILO:n yleissopimus nro 169 edellyttää valtiota ryhtymään erityistoimiin alkuperäiskansan kulttuurin, kielen, sosiaalisen ja taloudellisen aseman turvaamiseksi. Suomen lainsäädännön ei ole katsottu vastaavan sopimuksen määräyksiä lähinnä saamelaisten maahan kohdistuvien oikeuksien osalta.

Maahan ja perinteisiin elinkeinoihin liittyvät alkuperäiskansaoikeudet

Maahan ja perinteisiin elinkeinoihin liittyvien alkuperäiskansaoikeuksien järjestämiseksi saamelaisten kotiseutualueella on etsitty ratkaisua lainsäädäntöteitse jo pitkään. Asiassa vuosien varrella tehtyjen ehdotusten tavoitteena on ollut saavuttaa tasapainoinen, Suomen kansainväliset velvoitteet täyttävä ratkaisu, jossa saamelaisten ohella myös muu paikallinen väestö pääsee vaikuttamaan asuinalueidensa käytön järjestelyihin.

Pääministeri Matti Vanhasen II hallitus on ohjelmassaan sitoutunut turvaamaan saamelaisten oikeuden ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan perustuslaissa säädetyn kulttuuri itsehallinnon pohjalta. Valtioneuvostossa valmistellaan perusteita sille, miltä pohjalta lainsäädäntöratkaisussa saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien kehittämiseksi voidaan edetä.

Saamelaisten kielelliset oikeudet

Suomessa saamelaisilla on kotiseutualueellaan omaa kieltään ja kulttuuriaan koskeva itsehallinto. Saamelaisten kulttuurissa keskeistä on saamen kielten – pohjoissaamen, inarinsaamen ja koltansaamen – säilyminen. Keskeisenä pyrkimyksenä onkin, että saamelaisten oikeus käyttää omaa saamen kieltään toteutuisi myös käytännössä, ei vain tulkkauksen ja kääntämisen kautta. Tulkkaus- ja kääntämistarvetta on pyritty vähentämään muun muassa kielitaitovaatimuksia ja kielikoulutusta koskevilla säännöksillä.

Saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta on laadittu saamelaiskäräjille vuoden 2007 lopussa kertomus, josta käy ilmi, että oikeuksien toteutumisessa on monessa kohdin ongelmia. Saamenkielisen henkilöstön ja palvelujen määrä ei ole riittävää kotiseutualueella eikä myöskään sen ulkopuolella. Erityisen uhanalaisessa asemassa ovat pienet saamen kielet, inarin- ja koltansaame. Nykyisin enemmistö saamelaisista asuu kotiseutualueen ulkopuolella, mikä asettaa myös suuria haasteita kielellisten oikeuksien turvaamiselle. Tältä osin ongelmana on pitkälti se, etteivät kuntaviranomaiset ole tietoisia kuntansa alueella asuvista saamelaisista. Erittäin huolestuttavaa kertomuksen mukaan on, että saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvat lapset (noin 70 % saamelaislapsista) jäävät kokonaan oman kielen ja omakielisen perusopetuksen ulkopuolelle. Myös vähemmistövaltuutettu, syrjäntälautakunta ja lapsiasiainvaltuutettu ovat puuttuneet saamelaislasten kielellisten oikeuksien toteutumiseen. Erityishuomiota tulisi kiinnittää pienten kielten, inarin- ja koltansaamen, säilymiseen.

Saamelaiskulttuurikeskus

Hallitus on käynnistänyt hankkeen Inariin rakennettavasta Saamelaiskulttuurikeskuksesta. Keskukseen suunnitellaan tilat muun muassa Saamelaiskäräjille, saamelaiselle opetus-, tutkimus- ja kulttuuritoiminnalle sekä elinkeinotoiminnan kehittämiseksi. Arkkitehtuurikilpailun tulokset julkistettiin joulukuussa 2008. Tarkempi rakennussuunnittelu tapahtuu vuoden 2009 aikana. Tavoitteena on, että rakentaminen voisi alkaa keväällä 2010 ja että uudisrakennus voitaisiin ottaa käyttöön vuoden 2012 alussa.

Pohjoismainen saamelaissopimus

Pohjoismaista saamelaissopimusluonnosta valmistellut asiantuntijatyöryhmä luovutti mietintönsä saamelaisasioiden yhteensovittamisesta Suomessa, Ruotsissa ja Norjassa vastaaville ministereille (saameministerit) ja näiden maiden saamelaiskäräjien puheenjohtajille (saamepresidentit) marraskuussa 2005. Mietintö lähetettiin kaikissa maissa laajalle lausuntokierrokselle, joka päättyi kesällä 2006. Mietintö sai ristiriitaisen vastaanoton.

Saameministerit ja saamepresidentit ovat käsitelleet sopimusluonnoksen jatkovalmistelua vuosittain. Viime vuonna sovitun mukaisesti ehdotuksen neuvottelujen jatkamistavasta on määrä valmistua saameministerien ja saamepresidenttien seuraavaan marraskuussa 2009 pidettävään kokoukseen. Oikeusministeriö asetti 8.1.2009 työryhmän, jonka tehtävänä on laatia arvio sopimusluonnoksen suhteesta Suomen perustuslakiin ja muuhun kansalliseen lainsäädäntöön sekä Suomen sitoviin kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin.

Neuvotteluvollisuus

Alkuperäiskansoja koskevia lainsäädännöllisiä tai hallinnollisia toimenpiteitä tulee valmistella yhteistyössä asianomaisen kansan edustajien kanssa. Tämä on kansainvälisen oikeuden piirissä nykyisin omaksuttu lähtökohta. Esimerkiksi YK:n alkuperäiskansajulistuksessa toistuu käsitys siitä, että alkuperäiskansojen oikeuksia tulee toimeenpanna ja kehittää kyseessä olevien kansojen kanssa yhteistyössä ja neuvotellen ("in consultation and cooperation with the peoples concerned"). Neuvotteluvollisuuden toteutumiseen Suomessa on kiinnitetty huomiota ihmisoikeussopimusten valvontaelinten kannanotoissa.

Saamelaiskäräjälain eduskuntakäsittelyssä perustuslakivaliokunta kiinnitti huomiota neuvotteluvollitetta koskevaan säännökseen. Kuulemisessa on valiokunnan mukaan kyse tilaisuudesta lausua käsityksensä ehdotuksesta. Neuvottelumahdollisuus puolestaan tarkoittaa suoraa vuorovaikutusta viranomaisten edustajien kanssa. Valiokunta kiinnitti lisäksi huomiota hyvän hallinnon vaatimukseen neuvotteluvollitetta toteutettaessa. Viranomaisen tulee toisin sanoen huolehtia siitä, että saamelaiskäräjillä on riittävä aika perehtyä neuvottelukysymykseen ja että neuvottelutilanne muutenkin muodostuu saamelaiskäräjien kannalta kohtuulliseksi (PeVM 17/1994 vp).

Saamelaiskäräjien kanssa käymissäni keskusteluissa on noussut esiin, että saamelaiskäräjälain mukaiseen neuvotteluelvoitteeseen on yhä edelleen tarpeen kiinnittää erityistä huomiota. Hallinnossa ja poliitikkojen keskuudessa on edelleen tietämättömyyttä ja osin myös asenteellisuutta asiaan liittyen.

Vangit

Kansainväliset valvontaelimet ja eduskunnan oikeusasiamies ovat kiinnittäneet huomiota tutkintavankien asemaan sekä joihinkin vankien perusoikeusongelmiin muun muassa vankiloiden yliasutukseen ja paljusellien käyttöön sekä vankien oikeusturvan toteutumiseen. Oikeusasiamiehen ratkaisukäytännön mukaan yksi oikeusturvaongelma on vankiloiden noudattama erilainen ratkaisukäytäntö samankaltaisissa asioissa, mikä vaarantaa vankien yhdenvertaista kohtelua.

Vankiluku

Vankiluvun hallitseminen on yksi keskeinen tavoite kriminaalipolitiikassa. Vankiluku on laskenut vuodesta 2006 lähtien oltuaan tätä ennen nousussa vuodesta 1999 lähtien. Tämä johtuu pääasiassa vankeuslakiuudistuksesta. Tilanahtaus ja tuottavuusohjelmasta aiheutuvat henkilöstösäästovelvoitteet vaikeuttavat useissa vankiloissa tavoitteiden toteuttamista.

Vankiluvun lasku on jonkin verran helpottanut tilanahtautta ja yliasutusta suljetuissa vankiloissa. Vuonna 2008 vankiluvun lasku on pysähtynyt. Vuonna 2008 vankeja oli keskimäärin 3 526 päivittäin. Vankipaikkoja oli 1.1.2009 yhteensä 3 517.

Naisvankien lukumäärä ja heidän prosentuaalinen osuutensa kaikista vangeista on lisääntynyt varsin huomattavasti verrattuna tilanteeseen 1990-luvun alussa. Naisvankeja oli vuonna 1993 keskimäärin 119 päivittäin, mikä oli noin 3,5 prosenttia kaikkien vankien päivittäisestä keskimäärästä. Vuonna 2008 naisvankeja oli keskimäärin 232 päivittäin, mikä muodostaa noin 6,6 prosenttia kaikista vangeista.

Paljusellit

Suomi on saanut toistuvasti huomautuksia ns. paljuselleistä, eli selleistä joissa ei ole lainkaan saniteettitiloja.

Vankiloissa oli 1.1.2009 yhteensä 508 vankipaikkaa, joissa on käytössä paljut. Vankeinhoitolaitoksen ja Senaatti-kiinteistöjen vuosia 2001-2010 koskevan puitesopimuksen tavoitteena on peruskorjata muun muassa kaikki sellaiset vankilaosastot, joissa oli käytössä paljusellejä. Konnunsuon vankilasta on maaliskuussa 2009 poistettu käytöstä noin 40 paljusellipaikkaa. Konnunsuon vankilan lakkauttaminen vuonna 2011 vähentää paljusellien määrää edelleen noin 80 paikalla. Keravan vankilan poikaosasto on 1.4.2009 muutettu avo-osastoksi, jolloin käytöstä poistui 77 paljusellipaikkaa. Kuopion ja Mikkelin vankiloiden peruskorjaukset valmistuvat keväällä 2011.

Tämän jälkeen paljusellipaikkoja on enää Hämeenlinnan vankilassa ja Helsingin vankilassa. Selvitys näiden vankiloiden peruskorjauksesta ja mahdollisuudesta poistaa paljusellit käytöstä muin järjestelyin ovat parhaillaan käynnissä. Vankiluvun tuleva kehitys otetaan Helsingin vankilaa koskevia ratkaisuja tehtäessä huomioon. Tavoitteena on, että mahdollisimman nopeasti pääsemme paljuselleistä kokonaan eroon.

Vankien lapset vankilassa

Vankien lasten olosuhteita on kartoitettu kahdessa selvityksessä, Tampereen yliopiston suorittamassa selvityksessä ”Lapset vankilassa” (2006) ja tutkimuksessa ”Vankila lapsuudessa – lapset vankilassa” (Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2008).

Vuosien 2000 ja 2006 välillä on ollut noin sata lasta vankilassa vanhempansa kanssa. Valtaosa lapsista on ollut vankilassa muutamien kuukausien pituisen jakson, mutta on myös lapsia, jotka ovat viettäneet useita vuosia tai olleet useaan otteeseen vankilassa. Vankien pieniä lapsia on viime vuosina ollut vankilassa 5-10 päivittäin. Lapset ovat vankilassa pääasiassa äitinsä kanssa.

Vanajan vankilassa on toteutettu aktiivisesti monia erilaisia hankkeita, joilla vankilan toimintaa on kehitetty. Vuoden 2007 alussa vankilassa työnsä aloitti ohjaaja, jonka tehtävänä on valvoa, ohjata ja opastaa vankivanhempia sekä toimia yhdyshenkilönä lastensuojelu-viranomaisten ja vankeinhoidon välillä. Lapsen vankilaan sijoittamisessa yhteistyö lastensuojeluviranomaisten kanssa on tehostunut huomattavasti kahden viime vuoden aikana. Lapsen edun periaate on ohjaamassa lapsen vankilassaoloaikaa yleisen lapsilainsäädännön ja vankeinhoidon säännösten pohjalta ja lapsen etua selvitetään aikaisempaa huolellisemmin. Tällä hetkellä on sosiaali- ja terveysministeriön sekä oikeusministeriön selvittävänä, miten lastensuojelun tukitoimenpiteitä voidaan entistä systemaattisemmin järjestää Vanajan vankilassa oleville pienille lapsille.

Alaikäisten vankien kohtelu

Alaikäisten vankien osuus on alle 0,1 prosenttia kaikista vangeista (1.10.2008 yhteensä 3). Rikosseuraamusviraston selvityksen mukaan alaikäisten tutkintavankeuslaissa ja vankeuslaissa edellyttämä erillään pitäminen aluevankiloissa toteutuu käytännössä harvoin, koska alaikäisille ei ole erillisiä osastoja. Muutamissa vankiloissa alaikäinen sijoitetaan muiden nuorten vankien kanssa samalle osastolle.

Alaikäisten erillään pitäminen voitaisiin nykyisissä laitusrakenteissa toteuttaa vain sijoittamalla alaikäinen suljetulle osastolle tai matkaselliin. Olosuhteet suljetuilla osastoilla eivät kuitenkaan ole alaikäisen edun mukaisia eikä näillä osastoilla ole riittävästi toimintoja. Alaikäisen erillään pitäminen ei ole suotavaa varsinkaan silloin, kun alaikäinen on rikosepäilyn tai tuomion jälkeisessä kriisissä. Myös alaikäisten vankien keskittäminen valtakunnallisesti yhteen laitokseen olisi ongelmallista. Alaikäisille on aikuisia vankeja tärkeämpää olla mahdollisimman lähellä kotipaikkaa, jotta yhteydenpito omaisiin olisi mahdollisimman helppoa. Suunnitteilla olevilla perusparannushankkeilla voidaan kuitenkin jossain määrin parantaa tilannetta erillään pitomahdollisuuksien osalta.

Vankiloissa kiinnitetään erityistä huomiota muun muassa nuorten koulutus- ja kuntoutustarpeisiin sekä sosiaalisten suhteiden säilyttämiseen ja vahvistamiseen. Alaikäisten pieni määrä, heidän sijoittuminen useisiin laitoksiin ja vankeinhoidon heikko resurssitilanne vaikeuttavat kuitenkin toimintojen järjestämistä.

Lopuksi

Perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen ja toteuttaminen vaativat jatkuvaa, määrätietoista työtä. Kotimaisen osuuden sisällyttäminen ihmisoikeusselontekoon on hyvä alku, mutta tiedämme, ettei se riitä.

Selonteon kotimaiseen osuuteen ei tällä kertaa ole tarkoitus yhdistää YK:n Wienissä vuonna 1993 pidetyn maailmankonferenssin antamien suositusten mukaista kansallista toimintaohjelmaa. Toimintaohjelman laatimista tarkoittava työ olisi ollut erittäin vaativa ja edellyttänyt, että olisi ollut resursseja myös ohjelman laatimista ja ministeriöiden välistä

koordinaatiota varten. Ajatuksena on kuitenkin, että toimintaohjelman laatiminen voitaisiin ottaa seuraavan selonteon yhteydessä esille omana prosessina, jos eduskunta näin edellyttää ja valmistelulle voidaan taata riittäviä resursseja.

Perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisessa korostuu monesti asioiden laajuus ja poikkihallinnollisuus, mikä asettaa vaatimuksia ihmisoikeustyön laajemmalle koordinoimiselle. Ajatus kansallisen ihmisoikeusinstituution perustamisesta on herännyt juuri nykyisen järjestelmän hajanaisuudesta ja tarpeesta koordinoida tiedon kokoamista ja arviointia samoin kuin tiedonvaihtoa erityisesti kansainvälistä yhteistyötä varten. Valtioneuvoston piirissä selvitetään parhaillaan kansallisen ihmisoikeusinstituution toteuttamisen eri vaihtoehtoja ja edellytyksiä.

Lisäksi oikeusministeriön 25.1.2007 asettamassa yhdenvertaisuustoimikunnassa tutkitaan parhaillaan mahdollisuuksia kehittää eri ihmisoikeustoimijoiden yhteistyötä yhdenvertaisuus-, tasa-arvo- ja syrjäntäasioissa.